

Justyna Gorzkowicz
Instytut Kultury Europejskiej, Polski Uniwersytet na Obczyźnie w Londynie,
Culture Lab Foundation, UK

Pedagogika miłości według alfabetu Stanisława Vincenza

Wprowadzenie

Widzenie świata przez pryzmat miłości bliźniego i życia w zgodzie z naturą wprowadzone przez Marię Łopatkową w dyskurs pedagogiczny stało się elementem wyzwania, jakie stawia przed sobą dzisiaj współczesna edukacja. Odpowiadając na pytanie, jak kształcić dzieci i młodzież w dobie globalizacji, Maria Łopatkowa daje proste odpowiedzi i równocześnie wytycza nauczycielom zadania trudne do spełnienia. Bo jak wytłumaczyć dzieciom, że dobra materialne nie mają znaczenia, a najważniejsza jest miłość do drugiego człowieka? Są to wartości uznawane przez świat konsumpcyjny co najmniej za *passee*. Przeczą im kolorowe reklamy produktów, które musimy mieć (*must have*), aby podtrzymać swoją obecność w społeczności. Jest to promocja doraźnego „posiadania”, a nie wspólnotowości „bycia”. Łopatkowa odpowiada: *kochajcie i nie poddawajcie się w krzewieniu pedagogiki serca*. Oczywiście nie jest pierwszą osobą wskazującą na potencjał tej drogi, dość wspomnieć Janusza Korczaka. Nie należy zapominać jednak, by móc podążać tym tropem, trzeba samemu być wychowanym przez rodzinę, pedagogów, mentorów i filozofów do szerzenia tradycji miłości, do podtrzymywania wzorca *homo amans* – człowieka miłującego ludzi i świat.

W przedwojennej, wielokulturowej Polsce nietrudno było o podobne autorytety. Z perspektywy czasu widać, że jednym z nich mógł stać się również Stanisław Vincenz, zwłaszcza gdy prześledzimy wspomnienia Zygmunta Hertzka,

Racheli Auerbach czy Nuchima Bomsego¹. Jednak poza krótkim okresem redagowania „Drogi” (1924–od 1928 wraz z Wiliamem Horzycą)² i zaangażowania w środowisko piśmudczykowskie, Vincenz nigdy nie przebił się do elit. Choć trudno dziś uwierzyć – mając na uwadze odkrycia na temat twórczości i światopoglądu pisarza – nie znaczył on wiele – poza Huculszczyzną. Tym istotniejszym wydaje się przybliżenie głoszonych przez niego idei – na początku XXI wieku wciąż nowoczesnych i ponadczasowych.

Pedagogiki serca, której był kontynuatorem w swoich pismach, Vincenz w największym stopniu doświadczył w rodzinnym domu na Huculszczyźnie. Propagatorami tego typu wychowania byli przede wszystkim Połahna, niania pisarza – przybliżająca mu tajemnice ludowych wierzeń i wyobrażeń o świecie – oraz jego dziadek, Stanisław Przybyłowski – opowiadający o Polsce, krajach i ludach dalekich, polityce, a także o zwierzętach i ich obyczajach. Literacką reprezentację tego wyjątkowego objaśniania świata z perspektywy miłości i tolerancji możemy odnaleźć m.in. w Vincenzowskich *Kronikach stanicz górskiej*³.

Niewiele mówi się o tym pisarzu, filozofie i znawcy kultury europejskiej w kontekście pedagogiki. Gruntowne opisanie zagadnienia wymaga zresztą żmudnej i długotrwałej pracy⁴: lektury wielu listów Vincenza, zarówno do pedagogów, z którymi utrzymywał stały kontakt, także mieszkając już na emigracji – Fritz-Jeanem Begertem, Johnem Marbachem, Peterem Willym Schuppisserem, jak i do dzieci krewnych lub przyjaciół – choćby Piotrusia Przybyłowskiego i Thony’ego Miłosza⁵. Wszystkie te dokumenty w większości, jak dotąd, w rękopisach, zdeponowane są w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Da się co najwyżej przytoczyć ogólne informacje, wskazujące na możliwe oddziaływanie Vincenza na krzewioną przez pedagogów wizję świata i zadań, jakie powinna stawiać przed sobą dydaktyka. Fritz-Jean Begert, na przykład, zainspirowany psychologią społeczną Rudolfa Marii Holzapfela (przyjaciela Vincenza) skupił się na edukacji dostosowanej do potrzeb uczniów, kładąc nacisk na pedagogikę blisko natury i ludzi. John Marbach z kolei, dyrektor autorskiej szkoły dla chłopców w Neapolu, kultywował wskazywane przez

¹ Panu Janowi Andrzejowi Choroszemu za nieocenione rozmowy o Vincenzie oraz pomoc w powstaniu niższego artykułu autorka składa serdeczne podziękowania.

² M. Ołdakowska-Kufłowa, *Stanisław Vincenz – pisarz, humanista, orędownik zbliżenia narodów. Biografia*, Towarzystwo Naukowe KUL im. Jana Pawła II, Lublin 2006, s. 120–139.

³ S. Vincenz, *Epilog. Kroniki górskiej stanicz*, [w:] *Na wysokiej poloninie: Barwinkowy wianek*, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1983, s. 409–472.

⁴ Z korespondencji autorki z Janem Andrzejem Choroszym, Wrocław–Rothwell–Londyn 2020: dodatkowa informacja o planowanej rozprawie doktorskiej na UW r o Vincenzie – pedagogu, pisanej pod opieką profesora.

⁵ M. Ołdakowska-Kufłowa, *O korespondencji Stanisław Vincenza*, [w:] *Zatrudnienie: literat. materiały, studia, szkice o Stanisławie Vincenzie*, red. J.A. Choroszy, Wydawnictwo A-linea, Wrocław 2015, s. 57–64.

pisarza wychowanie w duchu homeryckim oraz inspiracje folklorem Huculszczyny⁶.

Okresem ożywionej działalności dydaktycznej samego Vincenza był jego pobyt w latach wojny na Węgrzech. Swoje nauki w duchu *homo amans* (wiary, nadziei i miłości) kierował głównie do starszej młodzieży i osób dorosłych. Został nawet przewodniczącym Komisji Oświatowej, która dla młodzieży polskiej przebywającej poza granicami kraju organizowała kursy uniwersyteckie, angażujące jako nauczyciela filozofii starożytnych Greków także i jego. W archiwach zachowało się również sprawozdanie z wizytacji szkoły dla dzieci pochodzenia żydowskiego w Rákosfalva, placówki, którą pisarz oceniał wysoko, widząc w niej dumę z działalności emigracyjnej. „Dzieci uczono języka polskiego, hebrajskiego, węgierskiego, angielskiego, a nauczyciele starali się podtrzymywać związek uczniów z polską kulturą. Wizytator zalecał uczyć dzieci także śpiewu, rytmiki i tańca oraz prowadzić więcej gier i zabaw, aby im przywrócić zabrane przez wojnę dzieciństwo”⁷. W latach późniejszych Vincenz wygłosił szereg odczytów o: Dantem, Homerze, Żydach kołomyjskich, chasydach i małej Itace, kulturze węgierskiej oraz polskiej, a także o *Dialogach z Sowietami* (m.in. w Zurychu, Bernie, Paryżu, w Vallamand w Szwajcarii, Grenoble i Genewie)⁸.

Prawdziwą wykładnię myśli mentorsko-pedagogicznej Vincenza odnajdziemy jednak w jego pismach: cyklu huculskim *Na wysokiej połoninie*, *Dialogach z Sowietami*, tomach eseistycznych – *Z perspektywy podróży*, *Po stronie dialogu*, w powieści *Powojenne perypetie Sokratesa*, a nawet w urywkach brulionu *Outopos*. Pedagogika Vincenza realizuje się na różnych poziomach, lecz w gruncie rzeczy jest spójna i komplementarna⁹. W eseistyce i tetralogii najczęściej jest mowa o wychowaniu przez kulturę i wartości zawarte w krajobrazie (co można zaliczyć do formy edukacji ekologicznej). W *Poloninie* odnajdziemy też wątki oświatowe (np. postać nauczyciela Konika¹⁰ czy dysputa o edukacji

⁶ S. Vincenz, *Z listów do rodziny*, oprac. A. Ruszczak, [w:] *Zatrudnienie: literat...*, op. cit., s. 481–531.

⁷ J.A. Choroszy, *Posłowie*, [w:] S. Vincenz, *Outopos: zapiski z lat 1938–1944*, autograf odczytał A. Vincenz, oprac. J.A. Choroszy, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 1992, s. 200.

⁸ A.S. Kowalczyk, *Stanisław Vincenz szkic do biogramu*, [w:] *Świat Vincenza. Studia o życiu i twórczości Stanisława Vincenza (1888–1971)*, red. J.A. Choroszy, J. Kolbuszewski, Leopoldinum, Wrocław 1992, s. 24; M. Ołdakowska-Kuflowa, *Stanisław Vincenz – pisarz, humanista...*, op. cit., s. 270–295.

⁹ J.A. Choroszy, *O spójności pisarstwa Stanisława Vincenza*, [w:] *Studia o Stanisławie Vincenzie*, red. P. Nowaczyński, Wydawnictwo KUL i Fundacja Jana Pawła II, Lublin–Rzym 1994, s. 237.

¹⁰ S. Vincenz, *Na wysokiej połoninie. Nowe czasy. Księga druga: Listy z nieba*. Sejny: Fundacja Pogranicze, 2004, s. 129–133. Por. S. Vincenz, *Z listów do rodziny*, oprac. A. Ruszczak, op. cit., s. 500 – komentarz pisarza o lekcjach huculskiego nauczyciela w liście do Marii Wojciechowskiej: „Ta historyjka ma mimo wszystko taki sens, że do nieba dostaje się, kto wiele ukochał, a zatem także to, co naprawdę piękne na tej ziemi. Bo choć przejściowe, jest odbłaskiem albo suknią Stwórcy”.

wskazująca linię sporu o szkołę, interesującego Vincenza)¹¹. Podobnych motywów, dotyczących zadań, jakie powinna stawiać przed sobą oświata, jest wiele w *Powojennych perypetiach Sokratesa* (np. rozmowa Termitasa i Leonidasa z Sokratesem na Melos¹²). Z kolei *pedagogiki serca*, miłosierdzia, wiary w człowieka dopatrzeć się można w micie o Rachmanach¹³. Istotną rolę odgrywa u pisarza motyw miłości kosmicznej jako praźródła każdej miłości (eseje o Dantem, *Outoπος*). Bez względu na zagadnienie, którego dotyka Vincenz, prowadzi go miłość do człowieka i jego wolności oraz przyrody, często kodyfikowana kulturowo, filozoficznie, a nawet sakralnie. Parafrazując słowa pisarza o arcyepemacie Dantego: miłość jest dla niego niezniszczalna, zakotwiczona w górę i w dół, we wszystkich kierunkach, jest kosmosem duchowych – Wielką Księżą Świata¹⁴. Zdaniem Jana Andrzeja Choroszego:

Vincenz czuł się „posłanym ze świata przyjaźni, by odsłonić słowo Przyjaciela”, przy czym istnieje wiele wskazówek, aby sądzić, że Przyjaciel oznacza Boga, a świat przyjaźni rozumieć zawężająco jako Platonską sferę idei, albo rozszerzająco jako ponadczasową duchową wspólnotę założoną na dziedzictwie Platona, Arystotelesa, św. Tomasza z Akwinu. Konieczna wobec tego postawa pisarska staje się postawą pedagogiczną, a każdy tekst literacki wikła się w propagandę idei i wizji świata Stanisława Vincenza¹⁵.

Próbując odczytać tę twórczość przez pryzmat wspólnych jej wątków dydaktycznych, podjęto tu próbę stworzenia alfabetu Vincenza, na bazie którego można by mieć wgląd w propozycję wychowania do miłości, upowszechnianą przez pisarza.

Alfabet Vincenza

Na wstępie kilka uwag metodologicznych. Prezentowany tu szkicowy leksykon pedagogiki miłości, powstał na bazie alfabetu łacińskiego. Wyłączono zeń litery Q, V, X, Y – pojawiające w języku polskim na początku wyrazu rzadko lub wcale. Schemat wprowadzania treści opiera się na trójdzielnym podziale. Na początku znajdują się ogólne informacje na temat danego słowa oraz zarys zagadnienia, któremu owe słowo towarzyszy w twórczości Vincenza. Następnie podany jest dodatkowy kontekst, pomocny w odczytaniu semantyki danego hasła, np. kul-

¹¹ Z korespondencji autorki z J.A. Choroszym, Wrocław–Rothwell–Londyn 2020.

¹² S. Vincenz, *Powojenne perypetie Sokratesa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1985, s. 173–177.

¹³ Rozdział „Rachmańska kraina w Barwinkowym wianku”.

¹⁴ Por. S. Vincenz, *Z perspektywy podróży*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1980, s. 148.

¹⁵ J.A. Choroszy, *Huculszczyzna w literaturze polskiej*, nakładem autora, Wrocław 1991, s. 296.

turowy czy filozoficzny. Całość opisu kończy zaznaczenie perspektywy dydaktycznej, w jakiej opisywane zagadnienie może się pojawić we współczesnej edukacji.

A – Archijuda

inaczej Lucyfer, szatan, diabeł; pojawia się w wielu utworach pisarza zawartych w cyklu *Na wysokiej poloninie* w kontekście pytania o pochodzenia dobra i zła. Archijuda jest postrzegany przez pryzmat tradycji judeochrześcijańskiej, traktującej szatana jako upadłego anioła, pierwotnie dobrego, który z własnej woli stał się zły. Vincenz odrzuca koncepcję zła jako braku dobra, jego zdaniem też nie wszystko, co jest dobre, jest ku dobru skierowane¹⁶. Pisarz porusza aktualny problem roli Szatana w Boskim planie zbawienia. Archijuda lubuje się w szerezeniu niewoli. Na kartach *Poloniny Zło* czasem zostaje zantropomorfizowane, stając się zdegenerowaną częścią natury.

Kontekst: zbawienie diabła, apokatastaza, dobro i zło jako ślady ludzkiej wolności, Leszek Kołakowski. Perspektywa: teologiczna, nauczanie w duchu ekumenizmu, kształtowanie otwartych postaw egzystencjalnych i religijnych.

B – Bałagula

mistrz konia, furman, w oderwaniu od kontekstu regionalnego (Karpaty Wschodnie, kultura żydowska) – oznacza wolnego niedołęgę; „bałagunić” – zwlekać bez końca¹⁷. U Vincenza bałagula jest nazywany również „kłopotnikiem”, bo martwi się o losy swoich bliskich, całej społeczności, a nawet świata, oraz – „Ostatnim”: najcierpliwszy i najdokładniejszy w wykonywaniu pracy i poprzez to zwycięski. Jest reprezentantem minionego świata, pozbawionym pejoratywnego wydźwięku. Zostaje ukazany z perspektywy utraconej kultury żydowskiej, zwłaszcza chasydzkiej¹⁸.

Kontekst: kultura pamięci, pamięć komunikacyjna – Jan i Aleida Assmann, kontekst biblijny: „Ostatni będą pierwszymi” – Ewangelia wg św. Mateusza.

Perspektywa: pedagogiki miłości do drugiego – Innego, pamięć kulturowa – pamięć ocalająca, przeciwdziałanie ksenofobii, pedagogika tolerancji¹⁹.

C – Chryzofrana

królowa Melos, jednej z wysp, na którą przybywa Sokrates podczas swej wędrówki po starożytnej Helladzie w powieści *Powojenne perypetie Sokratesa*.

¹⁶ P. Nowaczyński, *Mądrość Vincenza*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2003, s. 112–115.

¹⁷ Cyt. za: S. Vincenz, *Bałaguly*, [w:] *Tematy żydowskie*, Wydawnictwo Atext, Gdańsk 1993, s. 138–164.

¹⁸ A. Assmann, *Między pamięcią a historią. Antologia*, red. Magdalena Saryusz-Wolska, Wydawnictwo UW, Warszawa 2013.

¹⁹ A. Borowiak, P. Szarota, *Tolerancja i wielokulturowość – wyzwania XXI wieku*, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej „Academica”, Warszawa 2004.

Srebrnowłosa, smukła „matrona” jako jedna z nielicznych na wyspie zachowuje zdrowy rozsądek, nie poddając się zakusom nacjonalistycznym. Ma równocześnie świadomość, że pieśń „honoru i ojczyzny” może pozwolić jej ludziom podnieść się po klęsce, poradzić z żalem i cierpieniem. Zniszczone w wyniku niedawnego najazdu Ateńczyków Melos zmieniło się w obóz wojskowy, który zbroił się, pomimo braku środków i ludzi, do wojny odwetowej. Na obrzeżach miasta, w odosobnieniu, wybudowano „Pamiętkę z Aten” – obóz dla oszalałych w wyniku najazdu i krzywd wojennych.

Kontekst: Z tej starożytnej wyspy pochodzi znany nam dzisiaj posąg Wenus z Milo, symbol piękna, miłości, harmonii i szczęścia – por. żeromszczyzna (*Ludzie bezdomni*).

Perspektywa: wychowanie do empatii, rozumienie mechanizmów psychologicznych zachodzących w społeczeństwach, kształtowanie postawy dostrzegania drugiego człowieka²⁰.

D – Dialog

rozmowa, dyskusja skierowana na obiektywizację własnych sądów; dążenie do możliwie pełnego poznania oraz osiągnięcia partnerstwa i porozumienia; ujrzenie perspektywy swojego rozmówcy, złożoności światów, w jakich żyjemy, wielopodmiotowości i dynamiczności toczonych rozmów, a także otwarcie na interlokutorów w obrębie różnych kultur²¹. Według Vincenza, aby sytuacja dialogowa mogła zaistnieć, musi być spełniony warunek miłości do bliźniego oraz uznanie jego prawa do wolności (nawiązania m.in. do Platona, Sokratesa, Homera, Dantego). Dialog u pisarza pojawia się jako podstawa budowania wszelkich więzi: rodzinnych, społecznych, kulturowych czy tożsamościowych.

Kontekst: filozofia dialogu, spotkania z drugim człowiekiem, różnorakie perspektywy relacyjne *Ja-Ty* – Martin Buber, *Toż-Samy* – Inny – Emmanuel Levinas, *Zapytany-Pytający* – Józef Tischner.

Perspektywa: pedagogika dialogu, wypowiedzi performatywne (perlokucyjne) – oddziaływanie na rozmówcę poprzez dialog, nauczanie o dialogiczności wiedzy o ludziach i zjawiskach, wychowanie do życia w wielokulturowości i poszanowaniu wolności innych, przeciwdziałanie wykluczeniu²².

---

²⁰ M. Buchowski, *Zrozumieć Innego. Antropologia racjonalności*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2004.

²¹ W. Próchnicki, *Dialog i mit. Klucze do Vincenza*, [w:] *Zatrudnienie: literat*, op. cit., s. 127–166; J. Pieszczachowicz, *Stanisław Vincenz – pisarz uniwersalnego dialogu*, Wydawca Śródmiejski Ośrodek Kultury, Kraków 2005.

²² *Dialog kultur w edukacji*, red. B. Myrdzik, M. Karwatowska, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009; M. Śnieżyński, *Dialog edukacyjny*, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, Kraków 2001.

E– Erynie

boginie ucieleśniające zemstę za wszelką nieprawość, nawet jeśli nie była ona zamierzona. U Vincenza pełnią funkcję z jednej strony symbolu odpowiedzialności za występki, z drugiej zaś miłosierdzia boskiego, będącego dla człowieka wzorem postępowania oraz ideału relacji społecznych. Obok uosobienia winy, ściśle związanej z pojęciem grzechu, znaczenie tej symboliki idzie w parze z „odkupieniem” i „przebaczeniem”, których zadaniem jest odbudowa stosunków międzyludzkich oraz zaufania do świata²³. Erynie zwalczają ciemne moce oraz uczucia; pojawiają się w atmosferze daru Łaski oraz dążenia do łagodzenia skutków niegodziwych występków (np. na Melos w *Powojennych perypetiach Sokratesa*).

Kontekst: Platon, kultura antyczna, Ajschylos *Oresteja*: Erynie dzięki przemianie stają się Eumenidami ściągającymi z Orestesa-matkobójcy brzemień potwornego czynu²⁴.

Perspektywa: wychowanie do przebaczenia.

F– Fłojera

rodzaj pasterskiego długiego fletu (zdaniem Andrzeja Vincenza²⁵), według etnomuzykologii odmiana fujarki pasterskiej. U Vincenza instrument ten posiada szerokie konotacje zarówno sakralne, jak i kulturowe (folklorystyczne) czy mityczno-literackie, uzasadniające nazwę „flet”. Pisarz nadaje fłojerze wyjątkowe znaczenie, wskazując w *Wysokiej poloninie* jej naturalne pochodzenie oraz bożą moc tworzenia i zbawienia świata. Pojawia się u Vincenza jako wielokulturowy symbol połączenia i współistnienia różnorodnych światów i religii: jest wyznacznikiem idei harmonii pitagorejskiej, tradycji orfickiej oraz judeochrześcijańskiej jak i sanskrytowych (boża muzyka). Wzorce literackie prowadzą ku wątkom homeryckim czy podaniom ludowym, nie tylko huculskim²⁶. Fłojera jest także symbolem boskiego posłannictwa muzyki (pejzaż akustyczny – pejzaż mistyczny)²⁷.

²³ Por. K. Wigura, *Wina*, hasło [w:] *Modi memorandi: leksykon kultury pamięci*, red. R. Trab, M. Saryusz-Wolska, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2014, s. 565.

²⁴ Ajschylos, *Oresteja*, tłum. J. Kasproicz, Instytut Wydawniczy „Biblioteka polska”, Warszawa 1925; *Antologia tragedii greckiej: Ajschylos, Sofokles, Eurypides*, przeł. z grec. S. Srebrny, K. Morawski, J. Łanowski, wybrał i oprac. S. Stabryła, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1975; por. Z. Kubiak, *Literatura Greków i Rzymian*, Świat Książki, Warszawa 2003, s. 155–156.

²⁵ S. Vincenz, *Na wysokiej poloninie. Barwinkowy wianek. Pasma trzecie*, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1983, s. 544.

²⁶ J. Gorzkowicz, „Słowińska Atlantyda”. *O Huculszczyźnie Stanisława Vincenza. Na podstawie symboliki fłojery w Syrojidach*, „Gadki z Chatki” 2011, nr 3 (94), s. 6–11.

²⁷ J. Żmidziński, *Wzór nieznany. Stanisław Vincenz a muzyka*, Wydawnictwo A-linea i Uniwersytet Artystyczny w Poznaniu, Wrocław–Poznań 2018.

Kontekst: Wolfgang Goethe, *Poemat o Szczurołapie*, Jakob i Wilhelm Grimmowie, *Szczurołap z Hameln* (kolekcja *Deutsche Sagen*), Marina Iwanowna Cwietajewa, *Szczurołap* (alegoria ludzi zniewolonych przez bolszewizm).

Perspektywa: pedagogika miłości do człowieka i świata oraz poszanowania wolności innych, wartość wychowania muzycznego, wychowanie do reguł fair play, pedagogika życia w zgodzie z przyrodą.

G – Gazda

gospodarz, nazwa prawdopodobnie zaczerpnięta z włoskiej kultury pasterskiej. U Vincenza oznacza dobrego, przyjacielskiego i otwartego mieszkańca gór. Usposobienie gazdy pisarz wywodzi od starożytnego wyobrażenia gościnności. Niegdyś wyrażano ją słowem *xeinós* – oznaczającym cudzoziemca, obcego, ale i gościa, którego należało przyjmować z należytym szacunkiem, jak zwykle się to czynić z własną rodziną. Wokół tego obyczaju zostało ustanowionych szereg praw międzynarodowych, braterskich stosunków, układów fair play czy sojuszy politycznych.

Kontekst: starożytna Grecja, Homer.

Perspektywa: wychowanie do miłości bliźniego, gościnności, kształtowanie postawy otwartości na wielokulturowość i inność, przeciwdziałanie zachowaniom ksenofobicznym.

H – Huculszczyzna

region zachodniej części Ukrainy, leżący w widłach Prutu i Czeremoszu, u stóp dwu potężnych pasm górskich Czarnohory i Gorganów (dawniej terytorium Polski). Organizują ją ogromne wsie z domami porozrzucanymi w dużej odległości. Za stolicę regionu zwykle uważa się Werchowynę, dawniej Żabie – położone 30 kilometrów na południowy zachód od Kosowa. Huculszczyzna była dla Stanisława Vincenza miejscem szczególnym, rodzajem *locus communis* wielu kultur. Jego zdaniem niemal wszystko, na co trafiamy w obyczajowości tamtejszego ludu, znajduje swój początek daleko poza doliną Prutu i Czeremoszu. Miejsce to nazywa zaginioną Atlantydą, która na kartach *Wysokiej połoniny* zostaje ocalona od zapomnienia²⁸.

Kontekst: dialektyka otwarcia-zamknięcia świata, mała ojczyzna, centrum wszechświata.

Perspektywa: pedagogika miłości względem utraconych światów i tradycji, pamięć kulturowa, historyczna – pamięć ocalająca.

---

²⁸ J.A. Choroszy, *Huculszczyzna w literaturze polskiej*, nakładem autora, Wrocław 1991; *Świat Vincenza. Studia o życiu i twórczości Stanisława Vincenza (1888–1971)*, red. J.A. Choroszy, J. Kolbuszewski, Oficyna Wydawnicza Leopoldinum, Wrocław 1992.

I – Idea/Ideał

pojęcie to w *Outoposie* jawi się jako rodzaj dążenia do porządkowania i nadawania sensu rzeczywistości. Prawdziwy ideał może działać jak odkrycie lub nawet objawienie prawd. Takie stanowisko pisarza wiąże się z głębokim zaufaniem do myśli platońskiej. Nowoczesny platonizm jest dla niego filozofią cywilizacji, w której Ideał staje się narzędziem Najwyższego Ducha²⁹. Dążenie do ideału jest częścią procesu dziejowego, postrzeganego jako autonomiczne i różnorakie próby urzeczywistnienia jakiegoś uprzedniego planu o charakterze wzorczym³⁰. Ważną rolę w nim odgrywa perspektywa urealniania się w dziejach świata idei wolności. Vincenz pisze o dążeniu do łączności wewnętrznej z życiem wiecznym „(ponadindywidualne: ponad *ja* i ponad śmierć). Dążenie do wyzwolenia ludzkości od cierpień. Ciche człowieczeństwo. Miłosierdzie i przyjaźń – a godność ludzka. Królewskość nie z tego świata”³¹.

Kontekst: filozoficzny: Max Scheler (*caritas*, wolność jako moc Woli, personalizizm), Leopold von Ranke (indywidualizm kultur, istnienie w procesie historycznych planu metafizycznego).

Perspektywa: nauka ukierunkowana na wartości, wolność i miłość jako dobro najwyższe, *pedagogika serca*.

J – Ja i Nie-ja

w *Outoposie* zestawienie tych pojęć pojawia się, jak wskazuje nota wydawnicza, najprawdopodobniej w odniesieniu do myśli Ralphi Waldo Emersona, dla którego *Not-me* znajduje się poza świadomością pojedynczego człowieka, tj.: przyroda, sztuka, inni ludzie³².

Amerykański filozof i poeta, platonik (świat to „odbicie i opowieść” o człowieku), podobnie jak Vincenz, wskazywał na przyrodę jako „Bożą metodę” nauczania prawdy. Zdaniem Vincenza mamy tendencje do budowania w świadomości wyolbrzymionego obrazu tego, co nam się jedynie wyobraża (owe Nie-ja pełne cierpienia, ale i potencjału ekstatycznego), a co tak naprawdę znajduje się poza sferą naszego *ja*. Jest po części dyskurs o naturze otaczającego nas świata oraz potrzebie określenia miejsca człowieka oraz jego zadań.

Kontekst: filozoficzny: transcendencja, Henry David Thoreau (natura jako źródło poznania, przeciw niszczeniu natury), Henri Bergson (rola intuicji – zaufanie do siebie w odkrywaniu świata).

Perspektywa: wychowanie do krytycznej oceny sposobu życia i myślenia, nauka świadomej egzystencji, pedagogika miłości do przyrody.

²⁹ S. Vincenz, *Outopos*, op. cit., s. 134–135.

³⁰ P. Nowaczyński, *Mądrość Vincenza*, op. cit., s. 126.

³¹ S. Vincenz, *Outopos*, op. cit., s. 134; Tenże, *Idea i ideał*, [w:] *Eseje i szkice zebrane, wybór, wstęp*, A. Vincenz, oprac. M. Klecel, A.S. Kowalczyk, t. 1, Wirydarz, Wrocław 1997.

³² J.A. Choroszy, *Nota w przypisie* (a), [w:] S. Vincenz, *Outopos*, op. cit., s. 45.

K – Krajobraz

dla pisarza jest połączeniem wrażeń okulocentrycznych dostarczanych przez daną przestrzeń z jej charakterem (ukształtowaniem terenu, rodzajem powietrza, gleby itd.), które mają wpływ na rozwój i formowanie zachowań ludzkich. To geohumanistyczne ujęcie podkreśla związek człowieka z ziemią, przy czym zaznacza, że człowiek jest na równi kształtowany przez krajobraz, jak sam jest czynnikiem wyznaczającym jego postać³³. Rozumiany tak krajobraz jest obrazem minionych czasów, pozwalającym na utrzymanie/odzyskanie tożsamości, staje się równocześnie księgą historii (*Krajobraz jako tło dziejów*). Ważnym elementem opisywanego przez pisarza życia Huculszczyzny jest asymilacja krajobrazu i folkloru Czarnohory jako pierwiastka rodzimego. Krajobraz jest traktowany jako żywy organizm pozostający w symbiozie z człowiekiem, jego językiem i świadomością, nadając cech odrębności geokulturowej i jednocześnie otwierając na świat.

Kontekst: geopoetycki, etnograficzny, ekokrytyczny: Wincenty Pol (*Pieśń o ziemi naszej, Północny Wschód Europy pod względem natury*), Carl Sauer (*Morfologia krajobrazu*), Lawrence Buell (*The Environmental Imagination*).

Perspektywa: pedagogika miłości do przyrody, dążenie do życia ekologicznego, zgodnego z naturą.

L – Lajstrygonos

jeden z bohaterów *Powojennych perypetii Sokratesa*, obywatel Efezu, o specyficznych cechach: egocentryk bez empatii, przeżyje największe poniżenia, by osiągnąć swój cel, przejawia „czułość” do pieniądza, popada w pułapkę „gotówki” – Vincenzowski wzór *homo economicus*. Jest przebiegłym oszustem, lubującym się w aranżowaniu mistyfikacji, całkowicie poddany szaleństwu bogactwa, deifikuje je – wolność od trudu w zamian za bogactwa materialne i ...duszę. Jest przedstawicielem demokracji burżuazyjnej, wyznającym ideę wolnego rynku. Zakłada filię banku federalnego: Powszechny Bank „Sokrates i spółka”, jest także pomysłodawcą utworzenia monety z podobizną filozofa.

Kontekst: filozoficzny – Karl Emil Maximilian Weber (odczarowanie świata); literacko-socjologiczny – bohaterowie komedii: Titusa Macciusa Plauta, Bena Jonsona i Moliere’a, wątki homeryckie (X księga Odysei – Lajstrygonowie, którzy zatopili wszystkie, prócz jednego, statki Odyseusza).

Perspektywa: nauka przez śmiech, kreowanie postaw krytycznych wobec współczesnego świata, samodzielne myślenie, wyrabianie opinii, wychowanie do wysokiej jakości życia w sferze publicznej.

---

³³ J. Kolbuszewski, *Vincenza czytanie krajobrazu*, [w:] *Studia o Stanisławie Vincenzie*, op. cit., s. 218.

M – Mit

pierwotny i fundamentalny wykładnik idei (ujęcie platońskie: mit jako obrazowo-metaforyczna reprezentacja świata). *Na wysokiej poloninie* Vincenz snuje opowieść o człowieku i jego dziejach w oparciu o mity i etnos huculski. Pełnią one rolę kosmogoniczną, ukazując porządek i celowość wielokulturowego świata wraz z jego wątkami historycznymi, religijnymi, społecznymi czy egzystencjalnymi, stają się czynnikami wyzwalającymi, swoistym katharsis. Pisarz, pozostając pod wpływem metody dyskursywnej, odwołuje się do mitu archaicznego jako wyobraźni i pamięci zbiorowej, w której odwzorowane zostały geokulturowe wzorce postrzegania i odczuwania świata (czasu, tożsamości, pamięci, zapominania i anamnezy, doświadczenia walki i pokoju itd.)³⁴. Mitologizacja przestrzeni dyskursu literackiego wiąże się u pisarza z oralnością (jak u Homera) oraz zadaniami, jakie stawia przed sobą folklor. A zatem pewną rytualizacją życia, dążącą do rekonstrukcji sensu danego przekazu, nie zaś dokładnego odtworzenia tekstu³⁵. „W świecie folkloru mit oznacza obecność”³⁶ – przechodzi ze sfery kultury pamięci do sfery współczesnej pedagogiki, stając się „pismem światowym”.

Kontekst: pamięci kulturowej (Jan Assmann, Mircea Eliade), koncepcji mitu Ernsta Cassirera, antropologii i socjologii kulturowej (Bronisław Malinowski, Marcel Mauss, mit jako przekaz etyczny, ciągłość historyczna zapisana w czasie i przestrzeni).

Perspektywa: wychowanie do wartości, uwrażliwienie na symboliczny charakter świata mitów i modalność zjawisk, nauka życia przez mit.

N – Non valance

postawa biernego oporu rozpropagowana przez Mahatmę Gandhiego, wiąże się z zasadą *ahimsa* (nieszkodzenia i bez-gwałtu), ideą wolności (*swaradž*) tak indywidualnej, jak zbiorowej, myślenia o ludzkości jako wspólnotie oraz ideą dialogu. W *Rocznicach Gandhiego* Vincenz wskazuje na demokratyczną i równocześnie liberalną perspektywę działalności Mahatmy oraz jego zrozumienie dla swobody duchowej, stawiającej sumienie jednostki ponad prawem. Ważnym elementem, na który wskazuje pisarz, jest ekumeniczna religijność indyjskiego przywódcy, pozostająca jednak w ścisłym związku z polityką, rozumianą jako narzędzie duchowego rozwoju jednostki. Państwo, w ujęciu Gandhiego, powinno dążyć do utrzymania pokoju i wolności – a pozostając przy tym w bliskim związku z religią – przyczyniać się do wewnętrznego doskonalenia człowieka.

³⁴ W. Próchnicki, *Dialog i mit. Klucze do Vincenza*, op. cit., s. 129–137.

³⁵ M. Napiórkowski, *Mit*, [hasło:] [w:] *Modi memorandi: leksykon kultury pamięci*, op. cit., s. 259–262.

³⁶ W. Próchnicki, op. cit., s. 137.

Pisarz nawiązuje do Platońskiego *Gorgiasza*, w którym „prawo przemocy to prawo rozbójnika”.

Kontekst: koncepcja dialogiczności i relacyjności (Marcin Buber), pedagogika jako część etyki (Jacek Woroniecki) lub socjologii (Florian Znaniecki).

Perspektywa: wychowanie do tolerancji, miłości bliźniego, przebaczenia i rozsądnego solidaryzmu, pedagogika wielokulturowości, spotkanie kultur i różnych perspektyw geopolitycznych.

O – Ojczyzna

(łac. *patria*) przestrzeń istotna zarówno dla pojedynczego człowieka, jak i zbiorowości, związana z miejscem urodzenia i zamieszkania. Vincenz rozróżniał dwa typy takiej przestrzeni: ojczyznę, którą można by nazwać prywatną, tożsamościową (małą Itakę) – najbliższą człowiekowi formację kulturową, oraz ojczyznę światową – postrzeganą przez pryzmat wspólnoty międzyludzkiej (Homer, Platon, Dante). Równocześnie uniwersalizm taki rozumiany jest przez niego w odniesieniu do prowincjonalności, która poprzez to, co rodzime i regionalne – a więc bliskie każdemu człowiekowi – łączy się w uniwersalnej wspólnocie duchowej ludzkości: „ojczyźnie człowieczej”³⁷. Podobnie do Platona Vincenz uważał, że jednym z podstawowych zasad organizujących *polis*, jest idea ojczyzny. Nadrzędnym zadaniem patriotyzmu (odróżnionego wyraźnie od nacjonalizmu) jest zespolenie domu ojcowskiego z państwem. Nierozzerwalnie z pojęciem ojczyzny skojarzone są dwie inne jeszcze idee: przywiązanie i pamięć o własnym pochodzeniu (*Mneme*).

Kontekst: więzi etniczne, narodowe (Stanisław Ossowski), Europa jako jeden wielokulturowy naród (Dante Alighieri).

Perspektywa: wychowanie do wartości, pedagogika umiłowania ojczyzny i człowieka, wychowanie do świadomego życia w społeczeństwach wielokulturowych, nauka rozróżniania patriotyzmu od nacjonalizmu.

P – Pobratymstwo

powinowactwo z wyboru, dawniej rodzaj braterskiego ślubu, zawieranego z družbami, między niespokrewnionymi mężczyznami (analogiczne rytuały odbywające się wśród kobiet nosiły nazwę „posestrie”)³⁸. Był to rodzaj prawa zwyczajowego obowiązującego na wzór braterstwa krwi. Związek zazwyczaj błogosławiony był w świątyni przez kapłana i łączył się z określonymi obietnicami, naj-

³⁷ J.A. Choroszy, *Huculszczyzna w literaturze polskiej*, op. cit., s. 294–296. Zob. S. Vincenz, *Mała Itaka – dialog nocny*, [w:] *Po stronie dialogu*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1983, t. 1, s. 162.

³⁸ F. Rawita-Gawroński, *Pobratymstwo i posestrie*, „Lud: organ Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie”, T. 3, nr 2(1897), s. 137–138.

częściej wzajemnego szacunku i niesienia pomocy. W *Nowych czasach* podobnie rozumiane „pobratymstwo” zawiera Foka z kiermanyczem Sawickim, podczas rozpoczęcia wycinki i eksploatacji lasów Foki. Motyw „pobratymstwa” jako największej miłości względem drugiego człowieka i równocześnie największego oddania, pojawia się także w *Syrojidach* (*Barwnikowego wianka*), zostaje ono zawarte między Kudilem, Wasylukiem i społecznością huculską. W tym ujęciu zostaje połączone prawo zwyczajowe (podparte folklorem) z tradycją judeochrześcijańską.

Kontekst: Johann Wolfgang Goethe (*Powinowactwo z wyboru*), Ireneusz Kania (*Opowieść Zoharu. O Kabale i Zoharze*), *Biblia Tysiąclecia*.

Perspektywa: wychowanie do braterstwa, przyjaźni i miłości bliźniego, wpajanie zasad fair play, odpowiedzialności za drugiego człowieka, także społecznej.

R – Rachmani

życzliwe dla całego stworzenia, pokrewne nam plemię, ufne, altruistyczne i całkowicie pozbawione egoizmu. Dobre duchy lub święci zakonnicy, mieszkający daleko na wschodzie, pośrednicy między Niebem a Ziemią, zgodni ze wszystkim, co żyje, zaci i łagodni³⁹. Żyją i doskonalą się w samotności, tylko raz na jakiś czas spotykając się z ludźmi. Dla Huculów są ideałem wspaniałomyślności i zgodliwego pożycia. Vincenz widzi w nich symbol międzykulturowej duchowej jedności, która zawiera się m.in. w ludzkim miłosierdziu. Przekonanie to należy do najważniejszych elementów ontologii, antropologii i etyki pisarza⁴⁰. W *Barwinkowym wianku* Vincenz wywodzi etymologię wyrazu „rachmanny” – w znaczeniu cichy, miłosierny, litościwy – z XVI-wiecznej polszczyzny (rochmanny, rochmanić), podkreśla jednak, że posiada ono korzenie semickie. W *Koranie* czytamy: „Bismillahi Rachmani, Rrachim” (W imię Boga, który jest miłosierny!). Zdaniem pisarza doszło do zmieszania znaczeń ze słowem „rachmański”, „przychodzący z Brahmana” – byli to potężni i łaskawi (również miłosierni) magowie, nadludzie i pośrednicy między światami (w starożytnej Grecji oraz tradycji wedyjskiej)⁴¹.

Kontekst: Włodzimierz Szuchiewicz (etnografia huculska), Jan Szczepański (budowanie postawy względem świata i ludzi w samotności, by w pełni miłości stać się częścią życia społecznego), *Biblia Tysiąclecia*.

Perspektywa: wychowanie do wspaniałomyślności i miłosierdzia, umiłowanie bliźniego.

³⁹ S. Vincenz, *Na wysokiej poloninie. Zwada*, Fundacja Pogranicze, Sejny 2003, s. 540.

⁴⁰ Jan A. Choroszy, *Rachmany*, Wrocław 2020 (rękopis – dzięki uprzejmości Autora).

⁴¹ Por. „Z tymi Kisterami nigdy nic nie wiadomo”. *Z listów Stanisława Vincenza i Harry’ego C. Stevensa, tłumacza „Poloniny”*, wybór, przekład i przypisy Oliwia Glinka, fragm. pracy licencjackiej, IFP UW r pod opieką Jana A. Choroszego.

S – Syrojidy

żółto-zgniłe jednookie karłowate stwory, nazywane w *Barwnikowym wianku* listoludami, listotworami, Karmicielami lub Kaluchowierami. Mają wystające kły i ciała powykęcane jak zeschnięte konary zwyrodniałych drzew. Szponiaste poczwary, chodzące na dwóch nogach, pod nadzorem okrutnego Peredowoży hodują niewolnicze stada ludzkie (niby-świnie, niby-kozy i inne), przemienione przez lęk o własne życie w nierozumne twory. Syrojidy mają własne watahy i gazdy. Karmią chudoby ludzkie zgniętymi jajami, tylko czasem wypuszczając na bagienne pastwiska. Listotwory posiadają swojego boga-Bożucha, któremu oddają cześć. W podziemiach zaś hodują na wzór Nowego Człowieka – Nowe Syrojidzięta. Ich zadaniem jest w niedalekiej przyszłości okiełznać świat. Do tego kraju przybywa Kudil, watażka huculski, by wybawić „pobratymów” z kraju niewoli, pomaga mu w tym czarodziejska fłojera. Świat syrojidzki zbudowany jest według systemu totalitarnego, gdzie rządzą Strach, Kłamstwo i Pycha. Dzięki interwencji Kudila i Bożej muzyki udaje się przewyciężyć zło tamtego świata i przywrócić listoludom naturalną, pierwotną postać. Listoludy stają się na powrót zielonym, pełnym życia lasem (resuscytacja świata, o naturze rola człowieka w zbawieniu świata)⁴². Słowo „syrojidy” należało do rodzinnego idiolektu (posługiwała się nim także Lena pierwsza żona pisarza), w innych pismach Vincenza określeniem tym nazywani są najeźdźcy, czasem dokładniej – Sowieni.

Kontekst: George Orwell (*Folwark zwierzęcy*), odwrócenie znaczenia Wielkanocy rachmańskiej (symbolika jaja).

Perspektywa: wychowanie do myślenia krytycznego, nauka o naturze dobra i zła, wychowanie do rozumienia zależności kulturowo-społecznych i rozpoznania, czym jest totalitaryzm.

T – Troska

w znaczeniu: dbałość o drugiego człowieka i losy świata, zabieganie o dialog, porozumienie międzykulturowe, zatroskanie o przemijające i utracone kultury oraz ich ponadczasowe wartości. Z tymi wątkami, stale obecnymi w twórczości Vincenza, wiąże się określony światopogląd i usposobienie pisarza-filozofa, wskazującego na potrzebę zrozumienia otaczającej nas rzeczywistości, przyjaźni i zachowania ciągłości. Vincenz opowiada się za błogosławieństwem życia, obecnością natury w życiu codziennym każdego człowieka, potrzebą serdecz-

---

⁴² J. Gorzkowicz, *Syrojidzkie perypetie Kudila, czyli o bajce magicznej, Bogu i polityce w ujęciu Stanisława Vincenza*, [w:] *Baśń we współczesnej kulturze. Niewyczerpana moc baśni: literatura, sztuka, kultura masowa*, red. K. Ćwiklak, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2014, T. 1, s. 177–195.

ności do wszystkiego co żyje, uważając przy tym smutek za grzech przeciwko człowiekowi i Bogu⁴³. Jako autor i człowiek pozostawał uwikłany w czas górski-ponadświatowy, kierujący w stronę troski o życie i historię. Taką troskę odczuwają względem siebie bohaterowie *Poloniny*, zawiązując „pobratymstwo” czy, jak Kudil, poświęcając się dla dobra innych. Taką troską naznaczone są także podróże Vincenzowskiego Sokratesa po starożytnej Helladzie.

Kontekst: dialektyki miłości, filozoficzny: Lon Roth (człowiek jako nośnik dobra i piękna, metody sokratejskie w odkrywaniu prawdy), Martin Buber (filozofia dialogu).

Perspektywa: wychowanie do empatii, kształtowanie postawy miłości do człowieka i natury.

U – Umowa-zobowiązanie

pakt zawarty między dwójgim osób, grupą lub społecznościami z wolnej i nieprzymuszonej woli. Umowa jako część fair play oraz symbolu miłości, przyjaźni, braterstwa i wymiany wiedzy oraz wartości stanowi ważny element pism i światopoglądu Vincenza. Pojawia się w kontekście ustaleń życia społecznego *polis* (m.in. prawa i obowiązki względem obcego *xenos*, reguły współistnienia z innymi *aidôs* – greckie dziedzictwo przekazane przez Homera⁴⁴). Stanowi także istotny czynnik ładu międzykulturowego (terytorium huculskie: tygiel kultur i religii) oraz międzyludzkiego („pobratymstwo”), jak i związku człowieka z Bogiem (Kudil – odkupienie grzechów) i przyrodą (ekologia). W *Poloninie* umowa-zobowiązanie, odnosząc się do folkloru opisywanych przez pisarza ziem, przybiera postać „rewasza”. Jest to karbowana deseczka lub kij z zapisanymi wzajemnymi zobowiązaniami. Może oznaczać porozumienie finansowe, ale także moralne. „Rewasze” są dziedziczone, tworząc historię, która staje się szeregiem zobowiązań. Zerwanie umowy to poddanie się działaniom diabła⁴⁵.

Kontekst: filozoficzny – Epikur (zgoda na nieszkodzenie sobie wzajemnie), Platon (Obrona Sokratesa. Kriton); kulturowo-społeczny – Hannah Arendt (przeciw kontraktualizmowi, za naturalnymi prawami człowieka i obywatela), Powszechna Deklaracja Praw Człowieka.

Perspektywa: nauczanie do poszanowania zasad fair play, praw człowieka i obywatela, wychowanie do prawdomówności, przyjaźni i braterstwa.

---

⁴³ J. Czapski, *Stanisław Vincenz*, [w:] *Vincenz i krytycy. Antologia tekstów*, red. P. Nowaczyński, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2003, s. 44–45.

⁴⁴ S. Vincenz, *Homer – ojciec wszystkich kształtów*, [w:] *Po stronie dialogu*, t. 2, s. 11–12.

⁴⁵ J. Łukasiewicz, *Święto i rewasz – czwórksiąg Stanisława Vincenza*, „Teksty Drugie” nr 1/2 (7/8), 1991, s. 155–161.

W – Wspólnota

typ zbiorowości opartej na silnych więzach. Dla Vincenza – to więzy ugruntowane prawem kosmicznym, wspólnymi wartościami dla wszystkich czasów i całej ludzkości. Są nimi: przyjaźń, przystojność, umiar i sprawiedliwość (inspiracje platońskie, Homer, Dante). Na pierwszym miejscu pisarz stawia prawo człowieka i obywatela do wolności oraz samorealizacji duchowej (zespoleń i wzajemne oddziaływanie indywidualizmu i więzi z przeszłością). Wskazuje etykę, dialog i dążenie do prawdy jako najtrwalszy fundament wspólnoty⁴⁶. Europa widziana oczami Vincenza to przede wszystkim związek dualistycznych idei. Na jednym biegunie znajduje się wspólnota duchowa, zaś na drugim odrębność kulturowa z prawem do etnicznej indywidualności. Aby zachować równowagę między tymi dwoma dążeniami konieczne są nieustanne działania w stronę wzajemnego poznawania się i przenikania. Osmoza cywilizacyjna chroni przed izolacją i nacjonalizmem⁴⁷. Dla pisarza szukanie wspólnoty, zdobywanie i dzielenie się wiedzą o niej, jest dążeniem cywilizacyjnym.

Kontekst: socjologiczny – Ferdinand Tönnies (dwa typy więzi społecznej: wspólnota i zrzeszenie), Europa jako jeden wielokulturowy naród (Dante Alighieri).

Perspektywa: pedagogika wspólnotowa, wychowanie do myślenia krytycznego, wychowanie do rozumienia zależności kulturowo-społecznych i duchowości.

Z – Zabawa

zdaniem Vincenza „człowiek zaczyna się od śmiechu”. Śmiech, będący nieodzowną częścią zabawy, „ścina złe prądy”, „odpiera naloty śmierci”, smutek zaś jest wykroczeniem przeciwko człowiekowi i światu. Element zabawy funkcjonuje u pisarza zarówno na poziomie sacrum – jest wtedy łączony z obrzędowością huculską, świętami, tradycjami judeochrześcijańskimi (powagą), jak i na poziomie profanum – uctowania, które ma za zadanie pomóc człowiekowi w rytuale przejścia kolejnego cyklu (dionizje). Podobnie jak Dante pisarz dostrzega w śmiechu ludzkie szczęście, korelując je z blaskiem i światłem wspólnotowości duchowej. Zabawa spełnia u pisarza także rolę pedagogiczną. Dzięki agonowi prowadzonemu w *Barwnikowym wianku* zebrani weselnicy mogą zapoznać się z prawdami egzystencjalnymi oraz czerpać informacje o strukturze świata zamieszkiwanego przez człowieka. Częścią zabawy bywa u Vincenza również

---

⁴⁶ J. Gorzkowicz, *Ciche człowieczeństwo ponad „ja” ponad śmierć. O idei wspólnotowej Stanisława Vincenza*, 2010, Portal Vincenzowski: http://www.karpatywschodnie.pttk.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=33:vincenz-justyna-gorzkowicz&catid=2:stach-vincenz&Itemid=3 (dostęp: 17.05.2020); M. Oldakowska-Kufłowa, *Stanisław Vincenz – pisarz, humanista*, op. cit., s. 237–365.

⁴⁷ S. Kowalczyk, *Kryzys świadomości europejskiej w eseistyce polskiej lat 1945–1977 (Vincenz–Stempowski–Miłosz)*, Wydawnictwo UW, Warszawa 1990, s. 48.

dialog (*Perypetie Sokratesa*), podczas którego powaga miesza się ze śmiechem, mądrość z głupotą, życie ze śmiercią.

Kontekst: historyczno-kulturowy: Michał Bachtin (kultura śmiechu), Johan Huizinga (*homo ludens*), Mircea Eliade (rytuały przejścia), Roger Caillois (reguły gry i zabawy).

Perspektywa: wspomaganie procesu pedagogicznego przez gry i zabawy, uspołecznianie, wychowanie do poszanowania przyjętych norm, współzawodnictwa, ponoszenia porażek i wygrywania.

Zakończenie

Pedagogika miłości według alfabetu Stanisława Vincenza układa się w jednolitą opowieść o człowieku i świecie. Odczytywana przez paradygmat antropologiczny *homo amans* może stać się alternatywnym rozwiązaniem dla udoskonalenia procesów globalizacji i tworzenia prawdziwie światowego społeczeństwa. Opowieść Vincenza jest wciąż aktualna i z powodzeniem odnajduje swe przełożenie na konkretne zadania, jakie stawia przed sobą współczesna pedagogika. Głos pisarza mocny i żywy, wpisuje się w perspektywy wielu światowych torów dydaktycznych: wychowania do wolności, rozróżniania patriotyzmu od nacjonalizmu, nauczania życia ekologicznego, zasad fair play, praw człowieka i obywatela, wychowania do prawdomówności, przyjaźni, braterstwa, rozumienia mechanizmów psychologicznych zachodzących w społeczeństwach wielokulturowych, pedagogiki dialogu i empatii, wychowania do przeciwdziałania ksenofobii, i wielu, wielu jeszcze innych.

Streszczenie

Dyskurs *pedagogiki serca* Marii Łopatkowej daje asumpt do rozważań o Stanisławie Vincenzie jako wychowawcy. W artykule zostaje nakreślony obraz wyjątkowego pedagoga – pisarza i filozofa, który poprzez paradygmat antropologiczny *homo amans* (wiary, nadziei i miłości) oraz odniesienie do folkloru huculskiego, tradycji europejskich oraz wartości judeochrześcijańskich stworzył własny wariant pedagogiki miłości, zakorzeniony w kulturze pamięci. W głównej części rozdziału na bazie alfabetu łacińskiego tworzy rodzaj mini leksykonu zagadnień, które występują w twórczości pisarza, a wpisują się w różnorakie współczesne aspekty i perspektywy wychowawcze. Dzięki temu możemy zapoznać się z pedagogiką pisarza, wciąż aktualną i żywą. Mowa jest w niej między innymi o wychowaniu do wolności i miłości bliźniego, życiu ekologicznym – w zgodzie z naturą, nauczania się zasad fair play oraz poszanowania praw człowieka i obywatela.

Abstract

Maria Łopatkowska's discourse on the Pedagogy of the Heart gives an incentive to reflect on Stanisław Vincenz as a pedagogue. The article outlines a picture of an exceptional tutor – a writer and a philosopher who, through the anthropological paradigm of *homo amans* (Faith, Hope and Love) and the reference to Hutsul folklore, European traditions and Judeo-Christian values, created his own variant of the pedagogy of love, rooted in the culture of memory. In the main part of the article, there is a kind of mini lexicon which based on the Latin alphabet. This lexicon highlights issues that are present in the writer's work and which correspond to various contemporary educational perspectives. Therefore, we can get acquainted with the writer's pedagogy, still being up-to-date and vital. It includes, among other topics, education to Freedom and Love of Others, ecological life – in Harmony with Nature, learning the principles of fair play and respect for Human and Civil Rights.